

ISH HAQI VA BOSHQA TO'LOVLAR HISOBINI YURITISHDA AXBOROT XAVFSIZLIGI

Ilmiy rahbar: “Buxgalteriya hisobi va menejment”
kafedrası katta o‘qituvchisi **Sativaldiyeva Gulchexra**
Usmonov Ulug‘bek

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Maqola ish haqi va boshqa to‘lovlar hisobini yuritishda axborot xavfsizligini ta‘minlash masalalariga bag‘ishlangan. Unda xodimlarning shaxsiy ma‘lumotlari va moliyaviy tranzaksiyalarni himoya qilishning zamonaviy usullari, shu jumladan shifrlash, autentifikatsiya va ruxsatsiz kirishdan himoya texnologiyalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, axborot xavfsizligi standartlariga rioya qilish, potentsial xatarlarni oldindan aniqlash va ularga qarshi choralar ko‘rish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: ish haqi, xodimlar, moliyaviy tranzaksiyalar, shifrlash, autentifikatsiya, himoya texnologiyalari, axborot xavfsizligi.

Kirish. Ish haqi va boshqa to‘lovlar hisobini yuritish - har qanday tashkilot yoki korxona uchun muhim jarayonlardan biridir. Bu jarayon nafaqat xodimlarning moliyaviy ahvolini belgilabgina qolmay, balki tashkilotning umumiy muvaffaqiyatiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Ish haqi hisobini yuritish, shuningdek, qonuniy talablar va mehnat qonunchiligiga muvofiq bo‘lishi zarur [1]. Ish haqi hisobini yuritish jarayoni bir nechta bosqichlardan iborat. Birinchi navbatda, xodimlarning ish haqi stavkalari aniqlanadi. Bu stavkalar xodimning lavozimi, tajribasi va boshqa omillarga asoslanadi. Tashkilot ichida ish haqi tizimini belgilashda adolat va shaffoflikni ta‘minlash muhimdir.

Ish haqi hisobini yuritishda xodimlarning ish vaqtini to‘g‘ri hisoblash juda muhim. Ish vaqtini hisoblashda, odatda, ish kunlari, soatlari va dam olish kunlari

e'tiborga olinadi. Ko'plab tashkilotlarda ish vaqtini nazorat qilish uchun maxsus dasturlar yoki tizimlar ishlatiladi, bu esa hisob-kitob jarayonini yanada osonlashtiradi.

Ish haqi bilan bir qatorda, xodimlarga turli xil boshqa to'lovlar ham amalga oshirilishi mumkin [2]. Ular orasida:

- ✓ Xodimlarning ish faoliyatiga qarab beriladigan qo'shimcha to'lovlar.
- ✓ Sovg'alar: Bayramlarda yoki muhim voqealarda xodimlarga beriladigan pul yoki moddiy sovg'alar. Xodimlar uchun belgilangan dam olish kunlari uchun to'lanadigan to'lovlar.
- ✓ Xodimlarning sog'liqni saqlash xizmatlariga qaratilgan to'lovlar.

Bu to'lovlar xodimlarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi va ularning ishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi.

Ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblash jarayoni odatda quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- ❖ Ish vaqtini, bonuslarni va boshqa to'lovlarni hisoblash uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar yig'iladi.
- ❖ Yig'ilgan ma'lumotlar asosida ish haqi va boshqa to'lovlar hisoblanadi. Bu jarayonda dasturiy ta'minotdan foydalanish ko'p hollarda jarayonni tezlashtiradi va xatolarni kamaytiradi.
- ❖ Hisoblangan ish haqi va boshqa to'lovlar xodimlarga belgilangan tartibda to'lanadi. Bu jarayon odatda oylik ravishda amalga oshiriladi.
- ❖ Har oyda yoki har chorakda ish haqi va boshqa to'lovlar bo'yicha hisobot tayyorlanadi. Bu hisobotlar tashkilotning moliyaviy holatini nazorat qilishda yordam beradi.

Ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblashda qonuniy talablarni inobatga olish juda muhimdir [3]. Har bir mamlakatda mehnat qonunchiligiga muvofiq ish haqi, bonuslar va boshqa to'lovlar bo'yicha o'ziga xos qoidalar mavjud. Tashkilotlar ushbu qonunlarga amal qilishi lozim, aks holda jarimalar yoki boshqa jazolar bilan yuzmayuz kelishi mumkin.

Ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblash jarayoni har bir tashkilot uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni samarali va aniq yuritish uchun yangi texnologiyalar va strategiyalarni qo'llash zarurati ortib bormoqda. Bugungi kunda raqamli transformatsiya, avtomatlashtirish va bulutli texnologiyalar ish haqi hisobini yanada osonlashtirishga yordam bermoqda.

Avtomatlashtirish. Ish haqi hisobini avtomatlashtirish - bu jarayonni tezlashtirish va xatolarni kamaytirishning eng samarali usullaridan biridir. Avtomatlashtirilgan tizimlar ish vaqtini, dam olish kunlarini va boshqa to'lovlarni avtomatik ravishda hisoblaydi [4]. Bu jarayon inson faktori ta'sirini kamaytiradi va natijada aniq hisob-kitoblarni ta'minlaydi. Masalan, zamonaviy dasturlar foydalanuvchilarga ish vaqtini kirita olish imkonini beradi, bu esa ma'lumotlarni yig'ish jarayonini soddalashtiradi.

Bulutli texnologiyalar ish haqi hisobini yuritishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Bulutli platformalar orqali ma'lumotlar xavfsiz saqlanadi va ularga istalgan joydan kirish mumkin. Bu, ayniqsa, masofaviy ish sharoitida juda muhimdir. Tashkilotlar ish haqi hisobini yuritish uchun bulutli yechimlardan foydalanish orqali xarajatlarni kamaytirishi va operatsion samaradorlikni oshirishi mumkin.

Mobil ilovalar. Mobil ilovalar xodimlarga o'z ish haqi va to'lovlari haqida ma'lumot olish imkonini beradi. Xodimlar o'z ish vaqtlarini, dam olish kunlarini va bonuslarni kuzatish uchun mobil ilovalardan foydalanishlari mumkin. Bu, shuningdek, xodimlarning ishtirokini oshiradi va ularning o'z haq-huquqlarini bilishlariga yordam beradi. Mobil ilovalar orqali xodimlar o'z ma'lumotlarini yangilashlari, hisobotlarni ko'rishlari va to'lovlarni tekshirishlari mumkin.

Ma'lumotlar tahlili ish haqi hisobini yuritishda samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tashkilotlar o'z ma'lumotlarini tahlil qilish orqali ishchilar faoliyatini baholashlari, bonuslarni taqsimlash strategiyalarini ishlab chiqishlari va mehnat resurslarini samarali boshqarishlari mumkin. Ma'lumotlar tahlili yordamida tashkilotlar ishchilarni rag'batlantirish uchun eng samarali usullarni aniqlashlari mumkin.

Интеграция. Ish haqi hisobini yuritish jarayonida boshqa tizimlar bilan integratsiya qilish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, HR (inson resurslari) tizimlari bilan integratsiya ishchilar ma'lumotlarini bir joyda saqlashga yordam beradi. Bu integratsiya orqali ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblash jarayoni yanada soddalashadi, chunki barcha zarur ma'lumotlar bir platformada mavjud bo'ladi.

Yangi texnologiyalar yordamida tashkilotlar qonuniy talablarni kuzatishni osonlashtirishi mumkin. Avtomatlashtirilgan tizimlar mehnat qonunchiligiga mos keladigan hisob-kitoblarni ta'minlaydi va xodimlarga to'lanadigan haqni aniqlik bilan belgilaydi. Bu, shuningdek, tashkilotning qonuniy javobgarligini kamaytiradi.

Xodimlarga o'qitish. Yangi texnologiyalarni joriy etishda xodimlarga o'qitish ham muhimdir [5]. Tashkilotlar xodimlarga yangi tizimlardan qanday foydalanishni o'rgatish orqali ularning samaradorligini oshirishlari mumkin. Bu jarayon xodimlarning yangi texnologiyalarga tez moslashishiga yordam beradi.

Ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblash jarayonida xodimlarning shaxsiy ma'lumotlari va moliyaviy tranzaksiyalarini himoya qilish juda muhimdir. Ma'lumotlarning xavfsizligi nafaqat xodimlar, balki tashkilotning o'ziga ham ta'sir qiladi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, shifrlash, autentifikatsiya va ruxsatsiz kirishdan himoya texnologiyalari ushbu jarayonda muhim rol o'ynaydi.

Shifrlash. Shifrlash - bu ma'lumotlarni xavfsiz saqlashning asosiy usuli bo'lib, u ma'lumotlarni o'qish yoki tushunish uchun maxsus kalit talab qilinadigan formatga o'zgartiradi. Ish haqi va moliyaviy ma'lumotlar odatda juda nozik bo'lganligi sababli, ularni shifrlash orqali himoya qilish zarur. Masalan, ish haqi hisoboti yoki bank hisob raqamlari kabi ma'lumotlar shifrlangan bo'lishi lozim, shunda ular faqat ruxsat berilgan foydalanuvchilar tomonidan o'qilishi mumkin. Zamonaviy shifrlash algoritmlari, masalan, AES (Advanced Encryption Standard) yoki RSA (Rivest-Shamir-Adleman) keng qo'llaniladi va yuqori darajadagi xavfsizlikni ta'minlaydi.

Autentifikatsiya. Autentifikatsiya - bu foydalanuvchining kimligini tasdiqlash jarayoni bo'lib, bu orqali tizimga kirish huquqi beriladi. Zamonaviy autentifikatsiya usullari ko'p faktorli autentifikatsiyani (MFA) o'z ichiga oladi, bu esa

foydalanuvchilardan bir nechta tasdiqlash usullarini talab qiladi. Misol uchun, foydalanuvchi parol kiritgandan so'ng, telefoniga SMS orqali yuborilgan kodni ham kiritishi kerak. Bu usul ruxsatsiz kirishni sezilarli darajada kamaytiradi va xodimlarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Ruxsatsiz kirishdan himoya qilish texnologiyalari tashkilotlarning ma'lumotlarini xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bunga kirish nazorati tizimlari (Access Control Systems) va xavfsizlik devorlari (Firewalls) kiradi. Kirish nazorati tizimlari foydalanuvchilarning qaysi ma'lumotlarga kirish huquqiga ega ekanligini belgilaydi va faqat ruxsat berilgan foydalanuvchilarga kirishga imkon beradi. Xavfsizlik devorlari esa tashqi tahdidlardan himoya qiladi va tarmoqdagi ma'lumotlarni muhofaza qiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash bilan birga, dasturiy ta'minot va tizimlarni doimiy ravishda yangilab turish ham muhimdir. Yangilanishlar xavfsizlikni oshirish uchun zarur bo'lgan tuzatishlar va yangiliklarni o'z ichiga oladi. Tashkilotlar o'z tizimlarini muntazam ravishda yangilab turish orqali yangi tahdidlarga qarshi kurashishda samarali bo'lishi mumkin.

Ma'lumotlarni kuzatish va tahlil qilish jarayoni ham xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali tashkilotlar o'z tizimlariga kirishni kuzatishi va shubhali faoliyatlarni aniqlashi mumkin. Xavfsizlik tahlili dasturlari foydalanuvchilarning harakatlarini kuzatib boradi va ruxsatsiz kirish holatlarini aniqlashda yordam beradi.

Ish haqi hisobini yuritish jarayoni har bir tashkilot uchun muhim va mas'uliyatli vazifadir. Biroq, bu jarayonda turli muammolar paydo bo'lishi mumkin. Ushbu muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish usullarini ko'rib chiqamiz.

Ish haqi hisobini yuritishda eng keng tarqalgan muammolardan biri ma'lumotlar to'plami va sifat nazoratidir. Ishchilar haqidagi shaxsiy ma'lumotlar, ish vaqtiga oid ma'lumotlar va boshqa statistikalar ko'pincha noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan holda kiritiladi. Bu esa, o'z navbatida, ish haqi hisobini noto'g'ri amalga oshirishga olib kelishi mumkin. Ma'lumotlarni kiritish jarayonida avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish, shuningdek, ma'lumotlarni muntazam ravishda tekshirib turish orqali

muammoni bartaraf etish mumkin. Buning uchun, dasturiy ta'minotning foydalanuvchi interfeysini soddalashtirish va malakali xodimlarni tayyorlash lozim.

Ish haqi hisobini yuritishda xatoliklar va noto'g'ri hisob-kitoblar keng tarqalgan muammo hisoblanadi. Bu xatoliklar inson faktori yoki dasturiy ta'minotdagi xatolar natijasida yuzaga kelishi mumkin. Noto'g'ri hisob-kitoblar esa ishchilarning ish haqini kamaytirishi yoki oshirishi mumkin. Xatoliklarni minimallashtirish uchun ish haqi hisobini avtomatlashtirish va zamonaviy dasturiy ta'minotdan foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, har bir hisob-kitobdan so'ng ikki marta tekshirish tizimini joriy etish kerak.

Ish haqi hisobini yuritishda soliq va boshqa majburiyatlarni hisobga olish juda muhimdir. Ba'zida ish beruvchilar soliq to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirmasliklari yoki noto'g'ri hisoblashlari mumkin. Bu esa jazolar va moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Soliq qonunchiligini doimiy ravishda kuzatib borish va moliya bo'limi uchun malakali mutaxassislarni jalb qilish zarur. Bundan tashqari, soliq to'lovlarini avtomatik ravishda hisoblaydigan dasturiy ta'minotni joriy etish ham muammoni hal qilishga yordam beradi.

Ish haqi hisobini yuritishda axborot xavfsizligi masalalari ham juda muhimdir. Shaxsiy ma'lumotlarning yo'qolishi yoki o'g'irlanishi tashkilot uchun katta muammolar keltirib chiqarishi mumkin. Axborot xavfsizligini ta'minlash uchun shifrlash texnologiyalaridan foydalanish, foydalanuvchi kirish huquqlarini cheklash va xavfsizlik protokollarini joriy etish zarur. Shuningdek, xodimlarga axborot xavfsizligi bo'yicha treninglar o'tkazish ham foydali bo'ladi.

Ish haqi hisobini yuritishda xodimlarning noroziliklari ham muhim muammo hisoblanadi. Noto'g'ri to'langan ish haqi yoki kechikkan to'lovlar xodimlarning motivatsiyasini pasaytirishi mumkin. Xodimlar bilan ochiq muloqot o'rnatish va ularning fikrlarini inobatga olish muhimdir. Shuningdek, ish haqi to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish va xodimlarga to'lovlar haqida aniq ma'lumot berish zarur.

Xulosa. Ish haqi va boshqa to'lovlar hisobini yuritishda axborot xavfsizligi muhim ahamiyatga ega. Shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi, moliyaviy

ma'lumotlarning xavfsizligi va xodimlarning ishonchini saqlash tashkilotning muvaffaqiyatli faoliyati uchun zarurdir. Zamonaviy texnologiyalar va xavfsizlik protokollarini joriy etish orqali axborotlarni himoya qilish, kiberhujumlar va ma'lumotlar yo'qolishini oldini olish mumkin. Shuningdek, xodimlarga axborot xavfsizligi bo'yicha treninglar o'tkazish, shaxsiy ma'lumotlarni shifrlash va kirish huquqlarini cheklash kabi chora-tadbirlar muhim rol o'ynaydi. Tashkilotlar axborot xavfsizligini ta'minlash orqali nafaqat moliyaviy jarayonlarni samarali boshqarishi, balki ishchilar orasida ishonchni ham oshirishi mumkin. Natijada, bu nafaqat ish haqi va to'lovlar hisobini yuritishda, balki umumiy tashkilot madaniyatini mustahkamlashda ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Buxgalteriya hisobining axborot tizimlari: O'quv qo'llanma/ A.A.Karimov va boshqalar. - T. : "Iqtisod-Moliya", 2018. - 192 b.
2. Zebiniso, Xatamova, and Egamberdiyev Shavkatbek. "ACCOUNTING AND ECONOMIC ANALYSIS: AN INTEGRATED APPROACH TO CALCULATING FINANCIAL INDICATORS." *Modern education and development* 19.4 (2025): 8-13.
3. Mohinur, Abdusalomova, and Egamberdiyev Shavkatbek. "INDUSTRY 4.0 AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INNOVATIVE SOLUTIONS IN MANUFACTURING PROCESSES." *Modern education and development* 19.3 (2025): 637-643.
4. Kobulov, I., and Egamberdiyev Sh. "DIGITAL ECONOMY AND LABOR MARKET: NEW PROFESSIONS AND CAREER OPPORTUNITIES." *Экономика и социум* 2-1 (129) (2025): 303-305.
5. Mamatkulov M.Sh., Tabayev A.Z. "Buxgalteriya hisobi" o'quv amaliyoti uchun o'quv qo'llanma. – T.: 2022: - 126 b.